

Casper Hoddes Høj, Dejbjerg Bakker Et vestjysk morddrama

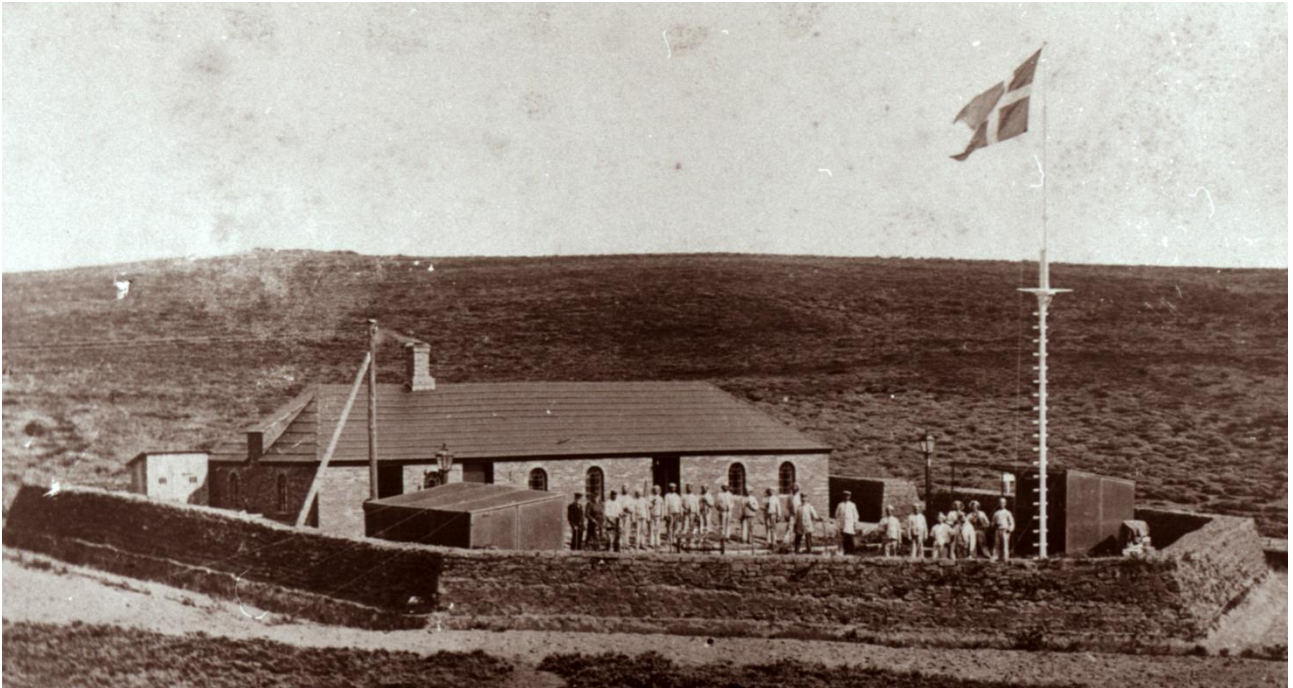
Af Elmo Flaskager
2024

Prolog

Indtil midten af 1800-tallet dækkede lyngklædte heder, moser og egekrat store dele af Vest- og Midtjylland. Disse landskaber bredte sig allerede, da stenalderbønder begyndte af rydde og afbrænde skov for at skaffe arealer til afgræsning og agerbrug. Både på Troldebanken i Dejbjerg og på Øster Lem Hede er der spor af jernalderbøndernes marker, ligesom mindst seks jernalderlandsbyer omkring Dejbjerg og 25 bronzealderhøje i Dejbjerg Bakker taler deres tydelige sprog om menneskelig aktivitet. Det samme gør kirker i området. Fra en bakketop i Dejbjerg Bakker skulle det være muligt i klart vejr at tælle 20 kirketårne, næsten alle er middelalderkirker. Træfældning fortsatte igennem middelalderen. Således anslås det, at Jyllands hedeareal i slutningen af 1700-tallet omfattede ca. 9.000 km² eller omkring en tredjedel af Jyllands jord med størstedelen i Midt- og Vestjylland. I dette vældige øde område strejfede sølle og udstødte mennesker omkring og fik betegnelsen tatere, natmænd, rakkere eller kæltringer.

Hvem var disse mennesker? Det kunne være kvinder, der fødte børn uden for ægteskab, kriminelle og drukkenbolte, fattige og syge, som måtte tigge sig til føden. Disse mennesker fandt sammen i flokke, vandrede omkring og boede undertiden i rakkerkuler, der er en naturlig eller gravet fordybning i jorden - affald vidner herom. Rakkerne tjente lidt som glarmestre og kedelflikkere, som natmænd ved at flå selvdøde dyr som heste, hunde og kreaturer eller ved at tømme lokumsspande i byerne. I middelalderen hjalp de ligefrem bøddlen med henrettelser eller at straffe med prygl. Alt sammen et arbejde, som folk i almindelighed ikke brød sig om.

Et af rakkernes tilholdssteder frem til begyndelsen af 1900-tallet var det flere hundrede hektar øde område på Dejbjerg Hede, som udgør den sydvestlige del af Skovbjerg Bakkeø, dannet under næstsidste istid. Bakkeøen, der rager omkring 70 meter op over den flade hedeslette ned mod Skjern Å, fremtræder som jævne til bakkede højdedrag. Karakteristisk for disse bakkeøer er den store variation i bonitet, fra udvaskede og sandede jorder til fede jorde af god dyrkningsværdi. I årene 1903-15 plantede tugthusfanger fra Horsens Statsfængsel store arealer til med nåletræer. Under 2. Verdenskrig blev yderligere arealer opkøbt og tilplantet, så der i dag er ca. 500 ha plantage, mens Dejbjerg Bakker mod nord på 135 hektar står urørt og blev fredet i 1973-74. I øvrigt blev 18 ha omkring Bjørnemosen og Bundsbæk Mølle fredet i 1980 og testamenteret til Danmarks Naturfond i 2012 af isenkræmmer Svend Lund Poulsen, Tarm. Desuden har Danmarks Naturfond i 2021 erhvervet Troldebanken på 5,8 hektar, som Danmarks Naturfredningsforening Ringkøbing-Skjern hjælper til med at pleje. Desuden blev Lundemosen på 35 ha i den vestlige udkant af Dejbjerg plantage fredet i 1982 og området nær Dejbjerg kirke med 20 ha i 1985. I dag byder det store område på gode muligheder for gåture fx ad afmærkede ruter.

Fangekolonien Bukkehuset omkring 1900 med det nøgne lyngbegrøede bakke­drag i baggrunden. Et skilt ved Letagervej viser vej til volden omkring bygningen. Foto: Ringkøbing Fjord Museer.

I dag er voldanlægget eneste vidne om Fangekolonien Bakkehuset. En sten er rejst for at ære de mennesker, som plantede Dejbjerg Plantage: "Fangerne grov heden til skov". Foto: Elmo Flaskager, 2023

Ane Marie Grønning

Her skal der fortælles om et par rakkere. Rakkerkvinden Ane Marie Nielsdatter Grønning og Casper Nielsen Hodde.

Ane Maries mor, Kirsten Marie, flakkede i perioder omkring sammen med sine forældre, indtil de døde i 1820-21, hvorefter Kirsten Marie som otteårig fulgte en ældre søster og hendes mand, til hun blev 20 år. I skolen gjorde skolebørnene "nar af Kirsten Marie", og under den store kæltringejagt i 1835 i Rønbjerg blev hun anholdt og straffet for betleri. Efter udstået straf tjente hun på Højris ved Ikast. I Dejbjerg sogn fødte hun en datter den 29. juli 1836. Som barnets far har man i kirkebogen noteret Niels Skott (Niels Christensen) fra Dejbjerg, men han ville ikke kendes ved "hverken hin' eller mig" har Ane Marie Grønning fortalt. Den 7. august 1836 blev datteren døbt i Sunds kirke med navnet Ane Marie Grønning. I kirkebogen blev hun beskrevet som "uægte", dvs., at hun var født uden for ægteskabet. Senere kom Kirsten Marie på fattiggården i Sunds, hvor hun levede af at udføre håndarbejde. Her døde hun 46 år gammel den 7. august 1859.

*Ane Marie Grønning. Foto: Ludvig Mylius Erichsen bog "Den Jyske Hede før og nu".
Casper Hodde var som yngre høj af vækst, blondt hår, blå øjne, sort overskæg og mørk ansigtsfarve. Foto: Ludvig Mylius Erichsen bog "Den Jyske Hede før og nu".*

Ane Marie Grønning blev som tiårig "bortliciteret" til en husmand og arbejdsmand i Sønderås Huse for en tønde rug om året. – Nærmest solgt som slave til den, der kunne byde højest. Den løn, som hun tjente, gik til fattiggassen i sognet, som så til gengæld havde pligt til at holde opsyn med hende.

Hun gik i skole og blev konfirmeret i Gjellerup kirke første søndag efter påske i 1851. I kirkebogen for Sunds Sogn er noteret, at Ane Marie blev konfirmeret i Gjellerup Kirke, at hun var god i kristendom og meget god i opførsel. Samme år fra maj til november fik hun plads hos herredsfoged og justitsråd Feddersen på Nørholm ved Herning. Der blev udtrykt tilfredshed med hende som en "skikkelig pige". Ane Marie fortsatte med at være tjenestepige og fik som 16-årig en kæreste, der døde i par år senere. Med ham blev hun gravid, og knap nok fyldt 19 år fødte hun den 28. juni 1855 en dreng, Andreas Nielsen, som døde halvandet år senere, den 15. januar 1857, i Sunds fattighus. Kirkebogen angiver børnesygdom som dødsårsag. Fra den 25. marts 1857 fik hun plads hos en mand i Vejrum ved Holstebro, men pladsen forlod hun i august og kom hjem til sin mor i Sunds Fattiggård og begyndte i øvrigt at strejfe omkring.

På dette tidspunkt var hun blevet kæreste med Casper Nielsen Hodde.

Casper Hodde og Kjælle Casper

Casper Nielsen med tilnavnet Hodde blev født den 21. januar 1821 i Rind Sogn som søn af Anna Kirstine Caspersdatter (1789-1858) og Niels Christoffersen Outrup (1785-1855) fra Outrup Sogn. Anna Kirstine Caspersdatters forældre, Casper Christensen (1759-1836) og Christiane Christensdatter (1767-1838), boede i Rind Sogn og fik her 14 børn, hvoraf syv døde ved fødslen eller inden for de første år. Anna Kirstine er den ældste og tyve år ældre end den yngste, Mads Christian Caspersen (1809-1846), der blev gift med Ane Marie Christensdatter (1813-1890). Mads Christian Caspersen og Ane Marie Christensdatter boede i Rind Sogn og fik seks børn, men kun to nåede ud over konfirmationsalderen, nemlig Kjælle Casper (1841-1923) og Ingeborg Madsdatter (1835-?) med kælenavnet Mæster. Da Casper Hoddes mor er søster til Kjælle Casper far, er Casper Hodde og Kjælle Casper fætre. Kjælle Casper blev en kendt person på egnen omkring Herning og måtte ofte frekventere fængslet for løsgænger og tyveri. Betegnelsen "Kjælle" fik han pga. de kunster, han fandt på. Allerede som syvårig kom han ud at tjene og blev sat til at vogte får på heden ved Borris. Således fortsatte han med at tjene frem til 20-års alderen. Men herefter strejfede han om i midt- og vestjyske egne, stjal og betlede, hvilket jævnligt resulterede i et ophold på "vand og brød" – i 1862 endda med et års forbedringsophold i Vridsløse, men det omstrejfende liv fortsatte, oftest sammen med en kvinde, som han dog jævnligt skiftede ud.

Han blev begravet uden for indviet jord på Rind Kirkegård. I dag er gravstenen bevaret på sin oprindelige plads i den vestlige side og inddraget i kirkegården. Kjælle Casper er siden hen blevet kaldt Danmarks sidste kæltrung. Hans søster - og Casper Hoddes kusine, Ingeborg Mæster blev gift med Christian Jensen Bjødstrup og boede en tid i Bjørnemoeshuset på Dejbjerg Hede. Senere blev hun gift med Casper Abrahamsen Bastrup.

Casper Hodde

Casper Hodde boede sammen med sine forældre i Hodde Fattighus og blev som 16-årig den 2. april 1837 konfirmeret i Hodde Kirke. I de følgende år var han tjenestekarl – afbrudt i 1843 som trainkonstabel. I 1847 tjente han hos Jørgen Knudsen i Rind og blev den 29. maj samme år som 26-årig gift i Rind kirke med 24-årige fruentimmer Mette Claudiane Christensen af Gunnerup. I forbindelse med vielsen noterede præsten i kirkebogen, at Casper blev konfirmeret med et "blandet Skudsmål", at han havde været soldat og uden attest fra det sogn, han sidst kom fra. Under Første Slesvigske Krig (1848-1851) var han indkaldt et par gange ved batteriet Kaufmann.

Fruentimmer Mette Claudiane Christensen (Mæt Kløwtjanne) var født den 19. maj 1823 og konfirmeret i Rind kirke med gx i kundskab og mg i skudsmål. Desuden havde præsten ved vielsen noteret, at hun samme år, den 17. marts 1847 havde født et uægte barn, Else Sophie, opkaldt efter Mette Claudianes mor. Som barnefader udlagdes Jens Peder Nielsen fra Holmsland. Når præsten i kirkebogen skriver, at Mette Claudiane er en fruentimmer, skal det forstås som en nedladende karakteristik, idet hun havde fået et uægte barn. Mette Claudiane er i øvrigt Caspers kusiner, idet hans mor, Anna Kirstine Caspersdatter, er søster til Else Sophie Caspersdatter.

Mette Claudiane og Casper Hodde fik en søn, Niels Christian Caspersen, den 4. juni 1849, men han døde den 4. oktober 1850. De fik igen en søn, Peder Christian Caspersen, den 29. december 1851. Ifm. dåben den 11. januar 1852 havde præsten noteret, at faderen er "bortløben". Casper var stukket af fra kone og barn og flakkede derefter omkring på egnen som natmand og rakker eller som glarmester og kedelflikker. Under sin omflakkende tilværelse mødte han Jeppebine Catrine Hansdatter Tagmose (kaldt Trine) i Vorgod Sogn. Hun fødte ham en søn, Niels Hans Lorentsen Tagmose, den 4. maj 1854. Men ved folketællingen i 1855 i Vester Herborg optræder Trine uden Casper Hodde. Han havde genoptaget sit rakkerliv og fandt året efter et nyt kvindebekendskab, Ane Marie Grønning.

Mette Claudiane Christensen (Mæt Kløwtjanne) delte senere bord og seng med Anders Christian Jensen Bjødstrup, en bror til Ingeborg Mæsters mand, Christian Jensen Bjødstrup. Der gik en historie om, at der var indgået en aftale med Casper Hodde om, at Anders hvert år måtte betale Casper Hodde tre mark for at have Mæt Kløwtjanne.

Ane Marie Grønning og Casper Hodde

Indtil Ane Marie møder Casper havde hun været "en skikkelig pige", men nu 20 år gammel i 1856 ændrer hendes liv sig til det jammerlige. Hun stifter bekendtskab med Casper Hodde, og fra efteråret 1857 strejfer de to omkring i landet de næste 25 år. Selv om Casper Hodde optræder som glarmester og kedelflikker, finder de især deres levevej ved løsgænger, tyveri, bedrageri og tiggeri. Allerede den 17. marts 1858 falder den første straf for Ane Marie. Fra en snedker i Ørre har hun stjålet et lommeur, som sanktioneres med fængsel i to gange fem dage på vand og brød og dertil salt. (Når der var gået fem dage, fulgte to dage på sædvanlig fangekost. Reglen om to dage med sædvanlig fangekost var begrundet i, at "vand og brød" i længere tid ansås som sundhedsskadelig. Straffen blev anvendt som disciplinærstraf i fængslerne indtil 1933). De overnatter hos bekendte, i lader eller på heden. Hos rakkere er de kun velkomne, hvis de har en dunk brændevin med, som de kan dele. Der er absolut ingen romantik over deres omflakkende liv.

De første år er deres indbyrdes forhold tilforladeligt, men som årene går, forfalder de begge til drikkeri med vold til følge. Føjer hun sig ikke efter ham, slår han hende med "sin stok over ryggen eller en hånd i ansigtet". Han tvinger hende til at hente brændevin, uanset om hun har lyst eller ej, og med mangel på kontanter må hun ofte betræde forbrydervejen. Af og til skilles de, men finder så igen sammen ved et vejkryds eller i en krostue. Altid har han vandringsstaven parat og brændevin på dunken. En dag kommer de til Klokmose i nærheden af FASTER og beder om husly i laden hos husmand Niels Kjærgaard Olesen. Hen på natten lister de op på stuehusets loft og stjæler et rugbrød. Familien Olsen opdager tyveriet og pågriber dem kort tid efter, og da Casper har et større synderegister i forvejen, bliver han af herredsfoged Ole Lund på Dommergården den 1. september 1861 dømt til et års forbedringshusarbejde i Viborg Tugthus. Også Ane Marie havde et længere synderegister bag sig og blev samme år også idømt et års ophold i forbedringshuset i Viborg Tugthus. Men opholdet synes ikke at have den ønskede effekt, for deres drikkeri, fuldskab og slagsmål fortsætter.

I løbet af deres næsten 25 års samliv får de gang på gang fængselsstraffe for tiggeri og tyveri. På Holstebro kanten bliver Casper i 1870 idømt vand og brød for løsgængeri, og i 1873 på Valsted kro på Løgstøregnen "svirrer" han sammen med et par andre og møger under opholdet sengen til. Kroejeren forlanger betaling for at få rensset sengetøjet, men Casper og de andre laver optøjer og forlader kroen uden at betale. I stedet bliver Ane Marie anholdt og dømt til to gange fem dage på vand og brød. Hos en kvinde i Ragborg låner de et uldent klæde, som Casper bytter bort i Vemb. Under anholdelsen bliver de opsætsige, og Casper nedgør sognefogedens politiskilt og siger, at "politiskiltet lige så godt kunne hænges om en hund". Denne mangel på respekt udløser tre gange fem dage på vand og brød. En sommerdag i 1878 er parret på besøg hos Kræ Frølund's købmandshandel i Snebjerg. De er ikke til sinds til sådan lige at forlade stedet. Casper trækker med jævne mellemrum sin brændevinsflaske op af tasken, drikker og byder rundt. Da den er tømt, hiver han en flaske vin frem. Ane Marie er vred over, at Casper bliver ved med at byde rundt, uden at der bliver budt igen. Hun forlanger Caspers pung under påskud af at ville købe noget mere brændevin, men gemmer blot pungen. Herover bliver Casper så vred, at han trækker skørterne op over Ane Maries ende, og idet han bøjer hende over disken, giver han med sin "flade hånd nogle gode klaps". Ane Marie bander og græder, og pungen må hun af med. Først ved et-tiden om natten stikker parret af igen. En decemberdag i 1878 er de på besøg hos Caspers søn, husmand Niels Hans Lorentsen Tagmose, i Lem, hvor mange kæltringer holder til. Medens Casper er hos hokeren efter brændevin kommer Ane Marie i heftig diskussion med Niels Tagmose. Ane Marie er beruset og ligefrem ondskabsfuld over for Niels' kone. Niels tager affære og kyler hende ud. Da man senere på aftenen går ud for at se til hende, ligger hun og er besvimet med et stort gabende sår i panden. Næste dag bliver hun indlagt på sygehuset. Politibetjent Erichsen protokollerer Ane Maries version, at hun er blevet bibragt flere knivstik i hovedet. Distriktslægen erklærer, at hun har et vældigt et åbent sår i venstre side af panden.

Ane Marie Grønning og Casper Hodde bliver gennem årene jævnligt idømt fængselsstraf for tyveri, løsgængeri og betleri, primært på vand og brød, Ane Marie omkring 12 gange af varierende varighed. De er begge blevet afhængige af alkohol og brændevin, og oveni er Casper blevet smittet syfilis og i 1876 indlagt på sygehuset i Ringkøbing. Han er med årene blevet mere voldelig mod Ane Marie, så hun ligefrem føler sig truet på livet. I november 1881 bliver de begge idømt fængselsophold i Herning, og da de bliver løsladt,

er det med pålæg om, at Ane Marie skal gå til Sunds Fattiggård og Casper til Rind Fattiggård med et tilhold der. Men Ane Marie tager fejl af vejen, og i stedet for at gå mod nord, vandrer hun sydover.

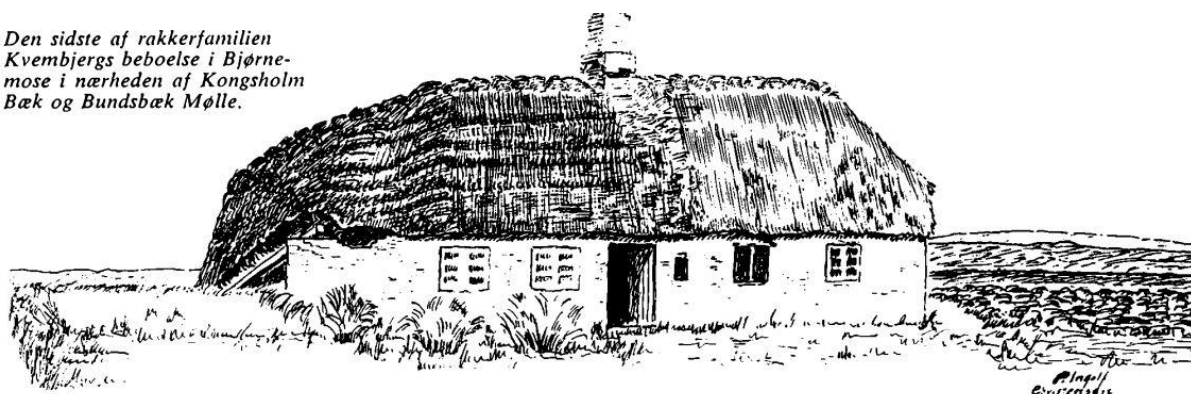
Casper holder sig i ro på Rind Fattiggård frem til nytårsdag 1882. Under en bytur nytårsdag møder han Ane Marie, og de beslutter at drage vestpå, men bliver nogle dage efter anholdt i Røgind og bragt tilbage til arresten i Herning på vand og brød og bagefter sendt til deres tilholdssted i henholdsvis Sunds Fattiggård og Rind Fattiggård. Hen på sommeren flygter de derfra og drager ud på deres sidste vandring. De går vestpå frem til deres favoritsted, Bjørnemosen i Dejbjerg, hos Christian Bjødstrup og Ingeborg Mæster, Caspers kusine. Her i Bjørnemosehuset slår de sig ned fra den 21. til den 23. juni 1882 og tilbringer nætterne i noget lyng i den østre stue.

Bjørnemosehuset bygget i 1864 med tømmer fra Lem gamle præstegård er i dag rekonstrueret. Her levede rakkerne, Mette Mus og Niels Kvembjerg i første del af 1900-tallet. Foto: Ukendt. Fra Årbogen Skjern 1983.

Tegnet af P. Ingolf Christensen, Skjern

Den sidste af rakkerfamilien Kvembjergs beboelse i Bjørnemose i nærheden af Kongsholm Bæk og Bundsbæk Mølle.

Sammen med andre mennesker fra Skjern besøgte Peter Ingolf Christensen Niels Kvembjerg i Bjørnemosen den 26. september 1929 og skildrer besøget og Bjørnemosehuset således: "Niels fortalte, at det var bygget i 1864, og tømmeret var fra Lem gamle præstegård, og derfor var det også »grov gue timmer«, sagde Niels og bankede på bjælken med sin pibespids. Der var så lavt til loftet, at vi ikke kunne stå oprejst mellem bjælkerne, tagskægget nåede mig til skuldrene, og jeg kunne stå og kigge ind på loftet gennem gavllugen. Beboerne kunne nemt færdes oprejst derinde i rummene. Der var murstensgulv overalt i de stuer eller rum, de brugte. Der var en fåresti og et rum til brændsel og til lidt foder til fårene, og der var rent og pænt overalt. I opholdsstuen, der tillige var soverum, var der meget lidt bohave. En stor dobbeltseng, en chaiselong, et meget lille bord ved vinduet med en petroleumshængelampe over bordet og så tre stole. En gammel klokke (ur) og et par olietryksbilleder, det var alt. I køkkenet, der var aflangt, fandtes et dårligt komfur og et tarveligt bord. Det var i det hele fattigt, men rent. Huset, hvoraf jeg har en tegning, lå med forsiden mod syd, så de havde sol i deres stuer, og derudenfor var en kålgård indhegnet af et dige, hvor de avlede kartofler og andre grøntsager; desuden var der nogle forblæste stikkelsbærbuske."

Mordet på Casper Hodde

Mens Casper Hodde sammen med Christian Bjødstrup og andre Dejbjerg-rakkere den 22. juni 1882 er ude at stange ål i Ringkøbing Fjord ved Stauning, vandrer Ane Marie om morgenen ved ottetiden til Rækker Mølle efter brændevin. Under tilbageturen lægger hun sig i længere tid på en mark, drikker af brændevinsflasken og sover. Da Ane Marie ved 14-tiden vender tilbage til Ingeborg Mæster i Bjørnemosehuset er hun så voldsomt svirrende, at hun sætter huset "på fire gloende pæle", så Ingeborg Mæster ligefrem er bange for hende. Men trætheden overmander efterhånden Ane Marie, og hun falder i søvn. Da hun i sin fuldskab og forvirrede sindstilstand vågner, begynder hun at rable om, at Casper ligger død ude på fjorden.

Da Casper kommer tilbage fra fisketuren, fortæller Ingeborg om Ane Maries tilstand. I vrede over, at hun er beruset, tager Casper hårdt i Ane Maries arm og sætter hende ned på en stol, så det ene stoleben knækker. Kun Christian Bjødstrups indgriben forhindrer Casper i at gennemptrygle Ane Marie endnu engang. Dagen efter, den 23. juni 1882, om formiddagen ved ottetiden begiver de sig på vandring for at besøge Anders Rasmussen i Røgind. Inden de forlader Ingeborg og Kræ Bjødstrup tager Casper en kniv, som ligger fremme.

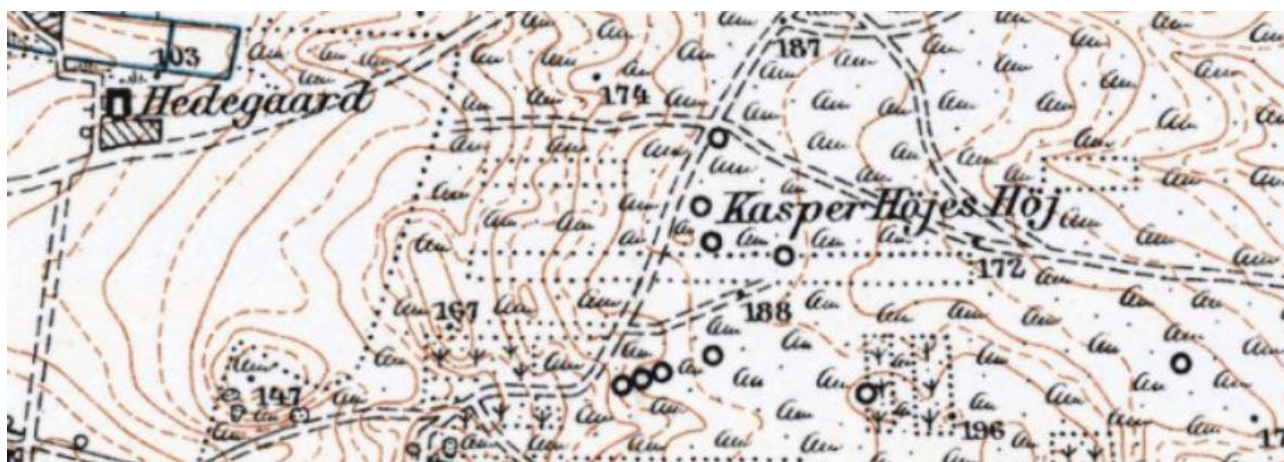

Casper Hoddes Høj, mordstedet. Fotograferet mod vest den 29. april 2024, Elmo Flaskager.

Mens de går nordpå, bærer Casper en flæskepose med en rem over skulderen. I sin kurv bærer Ane Marie de tre pund ål, som de har stanget dagen før ved Stauning, og en trepægl's flaske brændevin, som de begge drikker af undervejs. Ane Maries går på hosesokker, da den ene fod er betændt, hvorfor hun ikke kan have træsko på. Det skal vise sig at blive deres sidste fælles vandring. Mens de er undervejs, ser hun ham i vrede gå og hvæsse den stjalne kniv på en sten, og han siger gentagende gange til hende, at når de kommer frem, skal hun lave ålesuppe af de tre pund ål, og når de har spist og dertil

drukke en pot brændevin, "skal både hun og Anders Rasmussen have en blodig ryg", for Casper beskylder hende for at have et forhold til Anders.

Ved middagstid kommer de til et afsides sted inde på Dejbjerg Hede. Her indhenter trætheden ham, og de sætter de sig på nordsiden ved foden af en bronzealderhøj. Casper Hodde er stadig så vred, at han ligefrem "skærer tænder", og mens han fortsætter med at slibe sin kniv, blusser skinsygen mod Anders Rasmussen så voldsomt op, at Ane Marie virkelig er bange for, at han skal gøre alvor af sit forehavende. Casper siger så til hende: "I morgen inden middag skal du og Anders ikke se solen, så meget skal I få at smage af denne her kniv" og skærer samtidig en flig af hendes forklæde. Ane Marie ved, at når han siger sådan, så står han ved det.

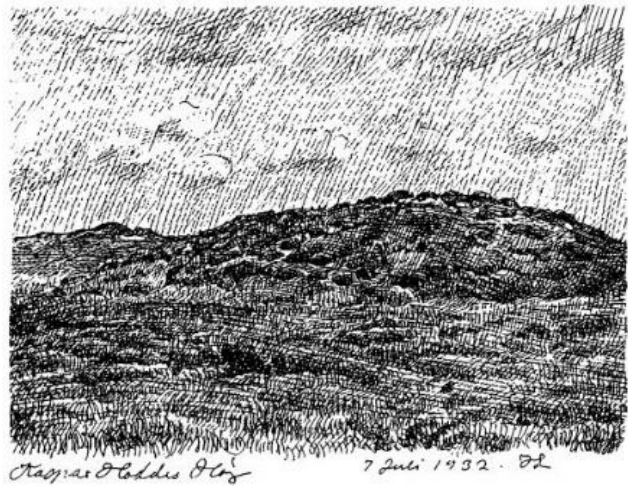
Generalstabskort, topografisk kort, 4 cm, opmålt og rettet i perioden 1901-1971.

I sin omtågede tilstand lægger han sig efter en tid ned på højre side i lyngen med sin frakke trukket godt over sig, og inden længe er han "hensunket i alkoholists trygge søvn". Lidt efter lægger Ane Marie sig også til at sove. Hun har ikke turdet sove, så længe han er vågen, men hun vågner kort efter igen og ligger nu og tænker over, hvordan hun kan blive fri for Casper Hodde, ja, beder ligefrem til Gud om et svar. For når hun ikke er villig til at lade sig indlægge på en fattiggård, kan det ikke hjælpe hende at forlade ham, idet han straks vil finde hende igen. Hun får da den tanke at dræbe ham, men inden hun griber til denne mulighed, sidder hun et kvarters tid og overvejer sagen. Pludselig øjner hun en hvid nævestor sten ved en tørvestak i nærheden. Den lægger hun i det ene hjørne af den flæskepose, som Casper har båret på. Den snurrer hun rundt som en tæppe, for at stenen kan ligge godt fast. Derefter sætter hun sig på hug på hans venstre og føler på Caspers frakke for at sikre sig, hvor hans hoved ligger. Med begge hænder grebet fat om den tomme ende svinger hun våbnet mod Caspers hoved og tildeler ham et slag, der rammer den ene tinding. Herved rejser han sig på knæene for at værgе for sig. (En anden kilde nævner, at han uden et ord lægger sig på ryggen.) Umiddelbart efter falder det næste slag i den anden tinding, og han falder sammen i lyngen. Ane Marie er bange for, at han ligger på lur, og for at sikre sig giver hun ham derfor et tredje slag midt i panden og derefter et i brystet. Hun slår af al kraft, dels for at Casper ikke skal rejse sig og gøre hende fortræd, dels for at han ikke skal pine. Ved det sidste slag revner posen. Døden er nu indtrådt, men inden Ane Marie dækker liget til med seks lyngtørv fra tørvestakken i nærheden, roder hun i hans tøj og finder 17 kroner, som hun gemmer i sin lomme. Inden

hun rejser sig, vælger hun at lade en flig af hans tøj stikke frem over tørvene, for at folk skal blive opmærksomme på, at der herunder ligger et lig. Efter endnu et kvarters tid ved liget for at sunde sig og efter at have kysset ligets højre knæ og bedt til Gud om at være hans sjæl nådig, har den stakkels Ane Marie fået fred for sin plageånd. Ane Marie forlader mordstedet med kurs mod til Lem, hvor hun hos kræmmer John Pedersens kone køber brændevin. Her fortæller Ane Marie, at hun blev skilt fra Casper ved Dejbjerg Hedegård og ikke ved, hvor han er blevet af.

Dommerfuldmægtig Friis sidder i lyngen, plantør Block står til venstre med spadserestokken og Harry Bank i midten. Fotograf P. Ingolf Christensen fortæller: "Vi sad ved Casper Hoddes høj som den kaldes efter Casper, der her blev slået ihjel af sin kone. Block viste os stedet, hvor hun havde gravet manden lidt ned i jorden." På et andet billede af tre opbevaret på Ringkøbing Fjord Museer og fotograferet af P. Ingolf Christensen, sidder Friis med en ølflaske, plantør Block står med sin pibe og Harry Bank hælder flaskens indhold i lyngen.

Knusesten af Hoddetypen, overfladefund 22.06.99 af TEH og MSJ på marken vest for Lønborggård. TEH er museumsinspektør ved Ringkøbing Fjord Museer, Torben Egeberg. Foto: Ringkøbing Fjord Museer. Stenen er på størrelse med en voksen næve og vel af samme kaliber som det mordvåben, der tog livet af Casper Hodde. Casper Hoddes Høj er tegnet af Johannes Larsen i bogen "De jyders Land II" af Anchtou Friis. Venligst stillet til rådighed i "De jyders Land II" af Forlaget Aschehoug.

Herefter driver Ane Marie Grønning omkring på heden, lægger sig nogle timer ved en landevej, indtil hun hen ved 22-tiden når frem til Anders Rasmussen i Røgind og beder om nattely. Han er skilt, bor alene som fæstehusmand og er allerede gået i seng. Ane Marie inviteres indenfor, mens Anders Rasmussen spørger til Casper. Ane Marie svarer først undvigende, men siger dernæst i en ophidset tilstand, at "nu er jeg blevet af med Casper! Han ligger godt nok ude i Dejbjerg Hede, det skarn". Anders spørger, hvad der er sket? "Jeg har slået ham ihjel", svarer Ane Marie og giver som grund, at Casper hele dagen havde gået og slebet på en kniv og sagt, at når de kom frem til Røgind, "skulle han nok give Anders og hende det, de begge kan have godt af". De aftaler, at Anders ikke skal fortælle det videre.

Liget finder fattiggårdsbestyrer på Dejbjerg fattiggård, Lars Andersen, den 27. juni 1882 ved 17-tiden. Han havde set en tøjflig stikke ud mellem lyngtørvene. Liget lå på ryggen med begge tommelfingre stukne ind i ærmegabene på vesten med hovedet liggende på en gammel frakke gennemvædet af blod. Ved siden af lå en ca. to punds hvid sten gennemvædet med blod og indsvøbt i en ligeledes blodig pose. Lars Andersen sender omgående bud til sognefoged Christen Jensen i Dejbjerg, som straks beordrer liget bragt til fattiggården. Dejbjergbogen fortæller, at liget blev kørt op til fattiggården, lagt og bundet på en dør. Også herredsfoged Adolph John Hugo Barfoed (1870-1895) i Skjern modtager meddelelse om fundet af liget.

En tømrerlærling, som er i gang med at bygge et nyt stuehus til fattiggården, kommer dagen derpå forbi liget og bliver så bange, at han straks kryber ud ad en luge i laden. Læge Kampmann samt to læger fra Ringkøbing undersøger liget, som nu er båret ud vest for fattiggården. De finder brystkassen og hjerneskallen knust. Både pandebenet over

venstre øje og næsebenet over højre kindben er knust. Et stykke knogle er herved trængt ind i hjernen og forårsaget en læsion med døden til følge. Man antager, at der har været tale om vold ved slag med en stump genstand indsvøbt i en pose. Herefter bliver liget lagt i en sort kiste med en møgkjæl over. Liget bliver liggende i en voldsom varme, og snart vælder der en kraftig stank frem med det resultat, at kisten revner. Tømrerlærningen bliver sat til at surre en jernbånd omkring kisten, hvorved han bliver voldsom syg, og stiftsfysikus Holst konstaterer, at han har fået tyfus. Holst bliver vred og kontakter politiet i Skjern Bro med besked om få Casper jordet omgående, men der er ingen, der vil bære kisten. Man får dog nogle kæltringer til at bære mod betaling af to kroner til hver. Dejbjergbogen fortæller, at "det var det største ligfølge, der er set i Dejbjerg. Følget bestod af fluer!"

Af kirkebogen fremgår, at Casper Nielsen (Hodde) blev begravet på Dejbjerg Kirkegård den 8. juli 1882, sandsynligvis et afsides sted i det nordøstlige hjørne, hvor rakkere almindeligvis blev begravet. Desuden står der, at han blev fundet død den 27. juni dækket af lyngtørv på Dejbjerg Fattiggårds hede, og rimeligvis død den 23. juni, myrdet af fruentimmer Ane Marie Grønning, som han levede med. Kirkebogen fortæller desuden, at Casper Hodde var ugift, uden fast beskæftigelse eller ophold og hjemmeboende i Rind. I kirkebogen er Kasper skrevet med K og ikke med C, som der står i Rind Sogns kirkebog ifm. dåben.

Ane Marie bliver hos Anders de næste tre til fire dage og glemmer ved afrejse sit røde skørt, som Anders Rasmussen sammen med andre klude senere sælger til Nymølle Papirfabrik nord for Velling. En enkelt nat sover Ane Marie på Brejning Kro. Derefter drager hun videre, flakker omkring på heden og kommer fredag den 30. juni ved middagstid til Anders Christian Kjær i Skarrild. Han er netop kommet hjem fra et besøg i Bjørnemosehuset og har der hørt om drabet. Sognefogeden bliver informeret herom, og Ane Marie Grønning anholdes den 1. juli om aftenen i Herning og transporteres næste dag med toget til Skjern. Her anbringes hun i arresten ved Skjern Brogaard med præsten i Skjern, Otto Fritz Moe, som sjælesørger. Samme eftermiddag kl. 15 kommer Ane Marie for retten og forklarer her om sine tidligere strafbare forhold, og at hun siden 1857 har været sammen med Casper Hodde.

Under det første forhør nægter hun mordet på Casper Hodde og kommer med en forklaring om, at Casper under deres vandring lægger sig til hvile i en landevejsgrøft, mens hun går omkring og bl.a. handler hos købmanden i Lem. Da hun senere vender tilbage, er Casper forsvundet. Hun venter en tid på ham, men da han ikke kommer, går hun videre til Anders Rasmussen i Røgind. Hun benægter, at hun og Casper er gået over Dejbjerg Hede og lagt sig til hvile sammen ved en høj, samt at hun skulle have dræbt Casper.

Under et nyt forhør hos herredsfoged Barfoed kunne Christen Bjødstrup og hustruen Ingeborg fra Bjørnemosehuset fortælle, at de kunne genkende den blodige pose, som Casper sandsynligvis var blevet slået ihjel med, men Ane Marie nægter ethvert kendskab til, hvorledes Casper var kommet af dage.

Under et tredje forhør den 5. juli deltager politibetjent Erichsen (Mylius Erichsens far) fra Ringkøbing. Han medbringer det røde skørt fra Nymølle Papirfabrik og kendte skørtet fra de mange gange, hun havde opholdt sig i arresten. Det røde skørt bliver undersøgt uden at finde blodpletter. Under dette forhør bliver Anders Rasmussen fra Røgind hovedvidne.

Efter hans udsagn var hun spirituspåvirket, men ikke "svirende", da hun ankommer til ham på mordaftenen. Han tilføjer, at det muligvis var spritten, der havde gjort hende meddelsom. Hun havde sagt, at han ikke måtte omtale det, men vidste godt, at han ikke kunne tie med noget. For resten havde hun heller ikke noget imod, at han åbenbarede det skete, da hun efter drabet ikke kunne finde ro, før hun havde tilstået sin ugerning. Hun følte ikke, at hun selv kunne anmelde drabet, slutter han vidneforklaringen. Et andet vidne havde i øvrigt set Ane Marie Grønning sammen med Casper Hodde ved højen den pågældende dag. Ane Marie går nu til bekendelse og giver som grund, "at Casper hele dagen havde gået og slebet på en kniv og talt om, at han, når han kom til Røgind med hende, skulle give Anders og hende det, de begge havde godt af."

I forbindelse med tilståelsen fortæller hun, at forholdet mellem dem var blevet forværret, efter at han i 1876 havde fået syfilis. De drak begge mere, og han slog hende oftere og truede hende, når ingen så det. Han kunne finde på at slå hende med sin stok over ryggen eller med en hånd i ansigtet. Engang, de gik på en sti sydvest for Tarm Skole, havde han kastet hende bagover og sat sit knæ på hendes bryst og med hænderne grebet fat om hendes hals og holdt om hendes mund som om, at han ville kvæle hende, men slap hende dog, da der kom tre mandspersoner forbi. Ane Marie fortæller også, at hun omtrent tre uger før mordet pga. trusler og vold havde forladt ham, men at de nogle dage efter traf hinanden igen, og da han var venlig imod hende, valgte hun atter at følges med ham. Men snart igen slog han hende og truede med, at han ikke "skulle spare liv eller blod i hende eller Anders Rasmussen, på hvem han var skinsyg."

Men det skal med i fortællingen om Ane Marie, at der kan være jalousi forbundet med drabet, for i det sidste år før drabet havde der været en anden kvinde, som ville have Casper. "Hun havde rent forgjort ham" fortalte Ane Marie mange år senere til Ludvig Mylius Erichsen. I sin vrede havde den pågældende kvinde både slået Ane Marie i hovedet og sagt, at Ane Marie ikke kommer levende fra hende, hvis hun nægter at lade hende få Casper. Desuden var Casper også blevet "så sær ond ved hende".

Et par dage efter bliver Ane Marie ført til Dejbjerg Hede. Hun genkender højen, hvor drabet skete og påviser, hvordan Casper havde lagt sig til at sove. Her fortæller hun også, at hun havde bedt Gud om at sige til hende, hvad hun skulle gribe til for at blive af med Casper, for hun havde aldrig tidligere tænkt på at dræbe Casper.

Den 21. august 1882 genoptages sagen. Sammen med herredsfoged Barfoed deltager fire domsmænd, som er sognefoged og dannebrogsmænd Jan Lauridsen fra Faster, sognefoged Mads Peder Jørgensen fra Borris, skomager P. Outzen og sognefoged J. Christensen begge fra Skjern. Anklager er kammerråd Krarup fra Ringkøbing. Ane Marie Grønning er også til stede og tillige hendes beskikkede forsvarer, sagfører kaptajn Kiær, Skjern. Anklager fremlægger sit indlæg med forhørsudskrift og stævning, hvorefter sagfører kaptajn Kiær fremlægger sit forsvarsskrift. Ane Marie bliver gjort bekendt med de fremlagte indlæg og opfordres til at fremlægge, hvad hun måtte have at bemærke til sit forsvar. Men hun forholder sig tavs.

Den 29. august 1882 falder underrettsdommen. Ane Marie er til stede og hører, at dommen efter straffeloven er livsstraf for manddrab, løsgængeri og betleri. Straffeloven af 10. februar 1866 paragraf 190 lyder: "Den, som med overlæg skiller et andet menneske ved

livet, straffes på livet." Ane Marie undlader at udtale sig, hvad der heller ikke er nødvendigt, da alle livssager indankes for landsoverretten og for højesteret.

Landsoverretten i Viborg indhenter erklæring fra herredsfoged Barfoed i Skjern. Det oplyses, at Ane Marie "har let til tårer", men giver ikke indtryk af at fortryde eller angre, mens præsten, som jævnligt havde besøgt hende, har indtryk af, at der er en begyndende dybde i den bedrøvelse, der viser sig i hendes ord og ydre miner, at der i hendes sjæl er ved at vågne en virkelig anger.

Landsoverretten stadfæster den 4. december 1882 underrettens dom på livsstraf, "dømt til at have sit liv forbrudt". Højesteret afsiger dom den 6. marts 1883: "I henhold til de i den indankede dom anførte grunde kendes for ret: Landsoverrettens dom bør ved magt at stande" (stadfæstes). Under voteringen i højesteret blev kombinationen af ålesuppe og dødstrusler af en af dommerne vurderet til at være en spøg. Den 30. marts 1883 foreligger den kongelige resolution, hvorefter Ane Marie Grønning benådes, så livsstraffen ændres til tugthusarbejde på livstid.

Efter næsten syv måneder i Skjern Bro arrest bliver Ane Marie Grønning den 20. april 1883 sendt til straffeanstalten, kvindefængslet, Torvegade, Christianshavn. Tidligere var kvindefængslet et opdragelseshjem for forældreløse børn, grundlagt af Christian 4. i 1605. Hertil blev der sendt børn fra hele landet – også fra Skjern, idet Lundenæs-lensmand Ulrich Sandberg i 1620 blev beordret til at fange personer ned til 12-14 årsalderen, som løb omkring og tiggede, og sende dem til Christianshavn. Her blev de oplært i et håndværk, men mange af de anbragte børn døde af sygdomme, mens omkring 20 % af dem flygtede. Kun få forlod anstalten til fordel for et arbejde i det øvrige samfund.

Herredsfoged Barfoed på Dommergården i Skjern beskrev Ane Marie Grønning som en lille og spinkel kvinde med blondt hår, blå øjne, en bleg ansigtsfarve og et ar i panden over venstre øje. Ved indsættelsen i straffeanstalten blev Ane Marie noteret som "ilsindet, brutal, drikfældig og ikke fuld arbejdsdygtig". I de næste otte år frem til august 1891 opfører hun sig godt, men den 8. august 1891 modtager hun fra en anden fange en flaske brændevin, som var blevet stjålet fra en håndværker. Ane Marie drikker sig beruset og får i de følgende år flere påtaler om sin opførsel. Der er tale om tyveri, ufredsommelighed, løgnagtighed, og hun anklages for at være i besiddelse af "ureglementerede sager", hvilket jævnligt sætter hende tilbage i karakter og forlænger hendes ophold. I 1896 konstateres det, at hun har en underlivssvulst på størrelse med et mandshoved. Svulsten holder hun skjult af frygt for operation, og efter 14 år i tugthus bliver Ane Marie Grønning af helbredshensyn den 8. april 1897 løsladt.

*Foto: Københavns Museum.
Kvindefængslet blev nedrevet i 1928.*

Fra kvindefængslets generalieprotokol over Ane Marie Grønning, 1883-1888 – opslag 10:
"Ane Marie Grønning er 46 år gammel, født den 20.7. 1836. Afleveret den 20. april 1883 på livstid efter § 190 efter at have dræbt Casper N. Hodde, med hvem hun i ca. 25 år har levet sammen og drevet omkring. Med denne dom bortfaldt straffen for løsgængeri og betleri, hvor hun tillige havde gjort sig skyldig. – Med højesteretsdom af 6. marts 1883 var hun dømt fra livet. – Underrettsdommen var afsat forinden (af) Bølling Nørre Herred den 29. august 1882." Ane Marie Grønnings tidligere straf jf. generalieprotokollen:

i 1855 med 2 gange 5 dage på vand og brød for tyveri,
i 1861 for tyveri og løsgængeri med 1 år i forbedringsanstalten i Viborg,
i 1867 med 6 gange 5 dage på vand og brød for betleri,
i 1870 med 2 gange 5 dage for løsgængeri
i 1870 med 8 dages fængsel for betleri
i 1871 med 2 gange 5 dage på vand og brød for løsgængeri og betleri
i 1873 med 2 gange 5 dage på vand og brød for løsgængeri og betleri
i 1878 med 6 gange 5 dage på vand og brød for løsgængeri og betleri
i 1880 med 2 gange 5 dage på vand og brød for løsgængeri og betleri
i 1881 med 3 gange 5 dage på vand og brød for løsgængeri og betleri
i 1881 med 4 gange 5 dage på vand og brød for løsgængeri og betleri
i 1882 med 4 gange 5 dage på vand og brød for løsgængeri og betleri
I alt 12 gange

Ane Marie Grønning fotograferet ved ankomsten til kvindefængslet på Christianshavn

Generalieprotokollen:

"Uægtefødt – Moderen levede af håndarbejde i Sunds Sogn under fattigvæsenet. Opdraget på sognets regning hos en arbejdsmand i Sunds, Ringkøbing Amt. – 16 år gammel kom hun ud at tjene, tjente i 3½ år, blev frugtsommelig, fødte i fattighuset, barnet døde 1½ år gammel. 20 år gammel stiftede hun bekendtskab med Casper Hodde, der hørte til natmandsfolket, og efter den tid drev de omkring sammen. I de første 15 år var han skikkelig, men efter den tid drak han og mishandlede hende ofte. Børn har de ikke sammen. – Ilsindet og brutal. – Drikfældig. – Arrestant fra den 29.7. 1882. Ikke fuld arbejdsdygtig."

Strafudståelsen i tugthus foregik i henhold til anordning af 13. februar 1873 efter det såkaldte progressive system i 4 stadier: forberedelses-, tvangs- og overgangsstadiet samt den betingede benådning. Tvangsstadiet er det længste og omfatter 5 klasser, som fangen skal gennemgå efter et pointsystem. Grethe Ilsøe skriver i "Bur", Danske Slægtsforskernes Bibliotek om kvindelige straffefanger 1871-1885: "Den grundlæggende ide er, at fangen ved flid og god opførsel skal kunne forbedre sin stilling i straffeanstalten ved at rykke op fra strengere til mildere straffegrader indtil løsladelsen. Progressionen bestod i mildere opsyn, stigende arbejdspræmier, større adgang til læsning i fritiden og arbejdsdragt i stedet for fangedragt."

Forberedelsesstadiet

Ane Marie Grønning indgik ved indsættelsen den 20. april 1883 i et forberedelsesstadium i tre måneder. I de første tre døgn indsattes hun i en modtagelsescelle, blev helbredsundersøgt, fik bad og iført fangedragt. Herefter blev Ane Marie Grønning ført til en arbejdsstue med konstant opsyn og hård disciplin, først og fremmest absolut tavshed. Arbejdet var ulønnet. Morgen og aften stillede hun op sammen med andre fanger til mønstring med bøn og kirkegang, og under den daglige gårdtur befaledes fangerne til at gå i række, én efter én. Ved slutningen af hver måned uddeltes der karakterer for opførsel og flid, fx (g-g), alt så godt i både opførsel og flid. På forberedelsesstadiet fik hun hyppig besøg af både inspektør og præst for "tilfulde at gøre hende bekendt med Systemet, hvor hvorledes hendes Skæbne i Straffeanstalten er lagt i hendes egen Haand."

Tvangsstadiet på 2. klasse den 20.07. 1883

Hun overgik direkte til tvangsstadiets 2. klasse, hvor hun blev placeret i de næste seks måneder. Forskellen i forhold til forberedelsesstadiet bestod i, at der ved opfyldelse af arbejdsnormen tilfaldt Ane Marie Grønning to skilling daglig, hvor af halvdelen kunne anvendes til ekstra forplejning. Resten blev gemt til udbetaling ved løsladelsen.

Tvangsstadiet på 3. klasse den 20.01. 1884

I 3. klasse opholdt Ane Marie Grønning sig i de næste ni måneder. Her bestod lempelserne i, at mønstringen morgen og aften bortfaldt, og i at arbejdslønnen steg til 3 skilling daglig.

Tvangsstadiet på 4. klasse den 20.10. 1884

I de næste 4½ år opholdt Ane Marie Grønning sig i stadium 4. Her var hun under den daglige gåtur ikke tvunget til "en bestemt Gang eller Orden", og lønnen steg til 4 skilling daglig.

Tvangsstadiet på 5. klasse den 20.04. 1889

Den 20. april 1889 steg Ane Marie Grønning til stadiet 5. Her bestod lempelserne i længere gårdophold på søn- og helligdage, to timers undervisning om søndagen og adgang til at låne bøger, "ogsaa af et mere underholdende Indhold". Lønnen indtil 8 skilling blev nu gjort afhængig af den ugentlige arbejdsindsats og overarbejde. Ane Marie Grønning kunne desuden tilkøbe sig ekstraforplejning samt "et lille spejl og Almanak".

Tvangsstadiet på 2. klasse den 20.07. 1883

Tvangsstadiet på 3. klasse den 20.01. 1884

Tvangsstadiet på 4. klasse den 20.10. 1884

Tvangsstadiet på 5. klasse den 20.04. 1889

Men den 9. august 1891 modtog Ane Marie Grønning af en anden fanger brændevin, som hun drak, hvilket resulterede i en nedsættelse til 2. klasse i de næste to måneder og derefter oprykning til tvangsstadiets 5. klasse den 10.10. 1891.

Den 3. februar 1893 begik Ane Marie Grønning tyveri. Desuden havde hun været i trafik med yderverdenen, dvs. talt med nogen uden for fængslet samt været i besiddelse af uregelmæssige sager og fremsat en løgn. Hun blev nedsat tvangsstadiets 1. klasse i de næste to måneder, hvorefter hun overgik til 2. klasse således:

Tvangsstadiet på 2. klasse den 03.07. 1893

Tvangsstadiet på 3. klasse den 03.10. 1893

tvangsstadiet på 4. klasse den 03.07. 1894

tvangsstadiet på 5. klasse den 05.07. 1895

To måneder derefter får hun karakteren "slet" i opførsel for ufredsommeligheder over for en medfange.

Ane Marie Grønning er ikke længere rask, og af helbredshensyn løslades hun den 8. april 1897. Benådet ved kongelig resolution. I de 14 år, som Ane Marie Grønning har siddet i tugthuset, modtager hun karakterer for opførsel og flid ved udgangen af hver måned. Langt de fleste gange karaktererne (g – g), dvs. "godt" i både opførsel og flid.

Ane Marie Grønning havde udstået sin straf i kvindefængslet primært sammen med tjenestetyende, idet 45 % af de kvindelige straffefanger var tjenestepiger. Til sammenligning var 40 % af de mandlige straffefanger arbejdsmænd og daglejere. For begge køns vedkommende var langt den største forbrydelse tyveri: 65 % for kvinder og 70 % for mænd.

Ane Marie Grønning og Søren Hampen

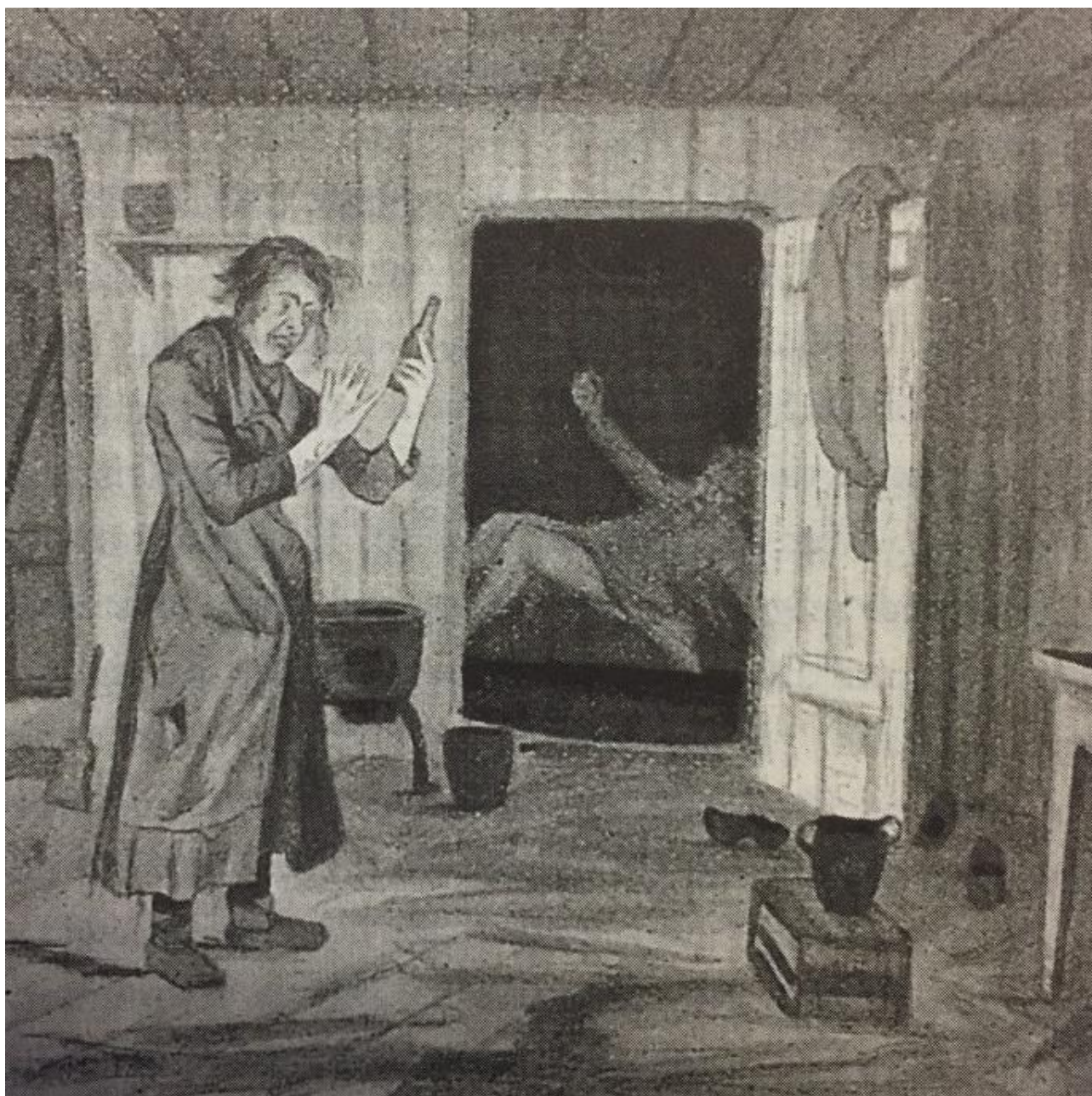
Ane Marie Grønning blev løsladt, men til hvad? Hun blev ved kongelig benådning løsladt med et tilhold om at opholde sig i sit hjemstedssogn Sunds nord for Herning. I den første tid var hun sammen med Mads Kat, men flyttede derefter ind hos Søren Hampen, som boede i Gjellerup Sogn i et mindre hus ved landevejen mellem Herning og Sunds. Da de begge har fået tilhold om hverken at måtte tigge eller stjæle, går de en dag til Sognerådet i Sunds om et bidrag. Selvom de bor i Gjellerup Sogn får sognerådsmedlemmerne medlidenhed med de to og køber hver en revlingekost til 35 øre af Søren. Men da der skulle betales, trækker Søren en tikroneseddel frem og spørger, om de kunne veksle den i mindre mønter. Lige før havde Ane Marie stået og klaget over, at de hverken havde føde eller penge at købe for.

Selv om hendes tilværelse sammen med Casper Hodde havde været nådesløst, så blev livet sammen Søren Hampen om muligt endnu mere råt og elendigt. Herom giver Ludvig Mylius Erichsen i bogen "Den Jyske Hede" et lille indblik i under et besøg i 1899 - et par år efter løsladelsen. Sammen med tegner Valdemar Neiiendam har Ludvig Mylius Erichsen et ønske om at aflægge Ane Marie Grønning et besøg for at få hende til at fortælle om sin fortid. De træder ind i hendes hytte, som stinker af spiritus og elendighed. Her ser de en kvinde, ældet, med "rynke ved rynke", et ar over venstre øje og et nyt ar fra panden og ned over næsen, skrammer på næse og hage, blå pletter på kinderne efter slag, håret i tynde tjavser, sløret blik og tydeligt beruset.

Ved deres ankomst laller hun et "goddag". De sætter sig på et par brøstfældige stole og beder om en kop vand, hvorefter hun finder en halvfylt brændevinsflaske frem og tilbyder dem en slurk, inden "ham derhenne" vågner og peger på ham, hun bor sammen med. Da de to meddeler, at de er afholdsmænd, griner hun fjollet og drikker så selv et par vældige mundfulde. Henne i det bageste hjørne af hyttens eneste stue ligger et afklædt menneske på nogle sammentømrede brædder og danner en seng med et par puder og nogle smudsige lagener. Hans navn er Søren Hampen og "skidefuld i dag", siger hun og advarer dem om, at han kan slå "satans hårdt", hvorefter hun viser sit skrammede ansigt. De to besøgende kender ham udmærket, en mand i halvfjerdsene og en falleret gårdmand, som tidligere havde tilbragt en årrække i Amerika, men nu var kommet på fattigforsørgelse. Søren vågner ved deres besøg, og der flyder en "flod af de mest forgiftede skældsord og besværgelser" ud på det stampede lergulv. Der står han så, barbenet i sin stumpede skjorte. "Vil I forføre min kæreste?" og springer rasende frem imellem dem. Han tager dem med voldsomhed i skuldrene og kommer i håndgemæng med dem, mens han råber og sværger, at han skal smadre dem. Ane Marie sidder på en lav kiste og tjatter hensynsløst med sine spinkle arme, pibende "som et hæst orgelværk". Med en 25 øre til hver til køb af brændevin slipper Søren sit tag og vender tilbage i sengen.

Det lykkes at få de to mennesker beroliget, så Valdemar Neiiendam og Ludvig Mylius Erichsen kan fortsætte med hvert deres forehavende, Valdemar med at tegne Ane Marie og Ludvig med at formå hende til at fortælle om sin fortid. Hun fortæller nu i brudstykker sin livshistorie og sukker ofte ind imellem med tårer i sine blakkede øjne: Om dengang hun som 16-årig blev forlovet, at han døde, før hun fødte deres dreng, som kun fik halvandet år i live. Hun fortæller, at hun kun har oplevet fortræd og uret og betragtes nu kun som en "lort".

Mens hun fortæller, brøler Søren henne i sengen, at Sognet vil tage hende fra ham. Samtidig hvisker hun til Ludvig, at han er et skarn ved hende og vil banke hende, når de er gået. Han havde engang "flået" hendes hoved, så hun måtte syes, og revet hende i håret. Henne fra sengen spytter Søren langt ud på gulvet. Han fortsætter med sine udgydelser og opfordrer de to gæster til at tage hende med for ti kroner, for hun er ikke mere værd. Ane Marie rækker tunge efter ham og siger, at han skal holde sin kæft og kalder ham et fordrukkent svin. Søren beskylder hende for at slå ham ihjel, ligesom hun havde slået Casper Hodde ihjel. Han tumler igen ud på gulvet og farer løs på Ane Marie med knyttede næver. Mens de to fremmede bakser med ham, henter Ane Marie brændevinsflasken frem og en krukke øl under bordet og laver en stiv brygning af øl og brændevin til sig og ham.

Interiør hos Ane Marie Grønning og Søren Hampen. Tegning: Valdemar Neiiendam

Efter denne hjertestyrkning besørger han sig lydeligt midt på gulvet. Ane Marie henter en spand og kalder ham et sølle svin, men lergulvet er allerede oversvømmet. Søren forføjer sig tilbage i sengen og falder hurtigt i søvn igen.

Ane Marie fortæller igen, hvordan hendes liv havde formet sig, at hun som uægte barn og en opvækst sammen med sin mor på fattiggården i Sunds kom ud som tjenestepige i tre år efter konfirmationen. Hun blev beskrevet som den kønneste pige i sognet, og da en ung mand havde lokket hende til at få et barn, ville han alligevel ikke gifte sig med hende. I 1857 havde hun truffet Casper Hodde i Sunds Fattiggård og strejft omkring med ham i 25 år.

"Lad ingen døje det, som jeg har døjet", udbryder hun. Derefter næsten et år i Skjern Bro arrest efterfulgt af tugthus i 14 år. Hun brister i gråd ved tanken og ønsker sig tilbage dertil. Hun er stoppet med at fortælle, sidder lidt stille og falder hen i sine fængselsminder, men siger så: "Jeg er så træt ... et sølle levned."

Mylius Erichsen. Foto: Ringkøbing Fjord Museer.

Ane Marie Grønnings sidste tid

Hendes livsskæbne er den gamle historie om forsømt børneopdragelse, skriver Ludvig Mylius Erichsen og retter skylden mod staten med de fortvivlede samfundsforhold, hvori hun voksede op og blev den sidste morder blandt rakkerfolk. Disse hedeegnens omstrejfer burde staten hjælpe over i "borgersamfundet", frem for at straffe og isolere dem, hvilket har været parolen, fortsætter Ludvig Mylius Erichsen og slutter historien således: "Ane Marie Grønning var født og vokset op på den forkerte side af Skillelinjen midt i Sumpen. Det var hendes Ulykke. Samfundet byggede hende ingen Bro over til det betryggede land. Det må vel være samfundets Fejl – og af Ansaret for hendes Forlis har da Samfundet sin Part at klare." Også præsten i Skjern, pastor Otto Fritz Moe, der som sjælesørger under fængselsopholdet ved Skjern Bro retter anklager mod samfundet, som "endnu ikke har magtet at værne om de uægte børn eller har kunnet klare omstrejfernes forhold."

Den 17. august 1899 modtog Ane Marie en dom for betleri, hvilket blev hendes sidste sag hos politiet. Hun flyttede fra Søren Hampen og kom "på sognet". Men da Sunds Fattiggård netop var brændt, lejede sognerådet hende ind på "Æ Bakgaard" på Kærgaard Mark. Her boede der i forvejen en fortrukken enkemand. En forårmorgen vågnede enkemanden på gulvet, hvor han om natten i fuldskab var faldet i søvn. Han fandt hende liggende død i sengen. Hun havde drukket sig ihjel.

Ane Marie Grønning døde 64 år gammel den 15. maj 1901 og blev begravet på Sunds Kirkegård. Da kisten blev firet ned i graven, ville degnen som sædvanligt synge over liget; men det modsatte præsten sig. Ud over præst og degn deltog også et par sognerådsmedlemmer, men der var naturligvis ikke en eneste krans. Kirkebogen skriver, at Ane Marie Grønning var fattiglem i Sunds og datter af ugift Kirsten Marie Pedersdatter

Grønning af Sunds og født der. Desuden noterer kirkebogen, at afdøde af Sognerådet var indlogeret på Kærgaard, da fattiggården var nedbrændt i april 1900.

Ane Marie Grønnings liv var slut. Hun blev født som "uægte" barn og boede de første år sammen med sin mor på en fattiggård og blev som tiårig "bortliciteret" til en husmand i Sønderås Huse. Efter konfirmation som tjenestepige, fik en kæreste som 16-årig, fødte en dreng som 19-årig, som døde efter 1½ år, mistede sin mor som 23-årig, begyndte som 20-årig at strejfe omkring med Casper Hodde og levede de næste 25 år et forhutlet liv, som hun afsluttede med et mord på Casper Hodde. Derefter 14 år i straffeanstalten, et par år sammen med den fordrukne Søren Hampen, derefter fattiggård, døde alene 64 år gammel i 1901 og fik en begravelses uden en eneste krans.

På Skjernegnen var der blevet sagt følgende om Ane Marie Grønning: "Man talte i øvrigt pænt om hende i Vestjylland. Ingen kunne så kærligt som hun stryge de farende svende over panden, når hun hørte på deres menneskelige forlis. Man kan vist godt sige, at hun var et fint menneske, livet havde givet visse skrammer."

Om Søren Hampen kan berettes, at han blev født den 17. juni 1825 på Bjødstrup Mark syd for Hammerum og skikkede sig som andre børn og unge, men senere ændrede han sig. Han blev gift første gang med 39-årig skolelærerenke, og nu begyndte volden at tage over for Søren Hampen. Han tugtete konen, og efter hendes død indgik han et nyt ægteskab, men konen fik hurtigt nok af Søren Hampens brutalitet og rejste sin vej. Senere fandt han sig en ny, nu yngre enke, Kirstine Kristensen, som han, efter at han havde gjort hende gravid, fik myndighedernes tilladelse til at gifte sig med.

Søren Hampen var for lang tid siden blevet træt af almindeligt arbejde og hutlede sig i stedet ved lejlighedsvis dagleje, men helst ved understøttelse og almisse. Som så mange andre mindre velstillede personer, fik han af Sognerådet en enkelt billet til Amerika. I Amerika forlod hans kone ham, og et par år efter var han tilbage. Han bosatte sig i Gjellerup Lund med skiftende husholdersker gennem de næste tyve år og med Ane Marie Grønning som vidst nok den sidste.

Kirkebogen over Gjellerup sogn skriver, at Søren Sørensen (Hampen) døde den 11. april 1904 på Herning Sygehus 78 år gammel og blev begravet på Gjellerup Kirkegård. Sognepræsten skrev i kirkebogen "Boede i mange Aar i Lundhuse, var en "original", der bortødslede sine ypperlige åndsevner." De sidste år boede han på fattiggården i Hammerum. Benny Boysen spørger i "Søren Hampens saga": "Var det karakteregenskaber, det første ægteskab eller brændevinen, der sendte Søren Hampen yderligere ned ad samfundsstigen?"

Om mordet på Dejbjerg Hede skriver Viborg Stifts Folkeblad lørdag den 16. december 1882

Flere danske dagblade skrev om mordet, bl.a. Viborg Stifts Folkeblad: "Den 27. juni d.å. blev der på et øde og ubeboet sted i Dejbjerg Hede fundet liget af en mand, der senere viste sig at være en person af natmandsslægten ved navn Casper Nielsen med tilnavnet Hodde, der i mange år havde strejft om i landet uden fast ophold eller steds. Liget lå på ryggen, tildækket med lyngtørv, dog således at noget af dets tøj stak ud af tørvenerne, med begge tommelfingre stukne ind i ærmegabene på vesten; dets hoved lå på en gammel frakke, der var gennemtrukket med blod; ved siden af lå en hvid sten, af vægt ca. to pund, tilsølet med blod, indsvøbt i en gammel, ligeledes blodig pose. Ved ligets obduktion fandtes dets pandeben knust, så at et stykke deraf var trængt ind i hjernen, hvilken læsion måtte antages at være tilføjet den afdøde i levende live og have forårsaget hans død. Mistanken for at have udøvet den her begåede forbrydelse faldt straks på fruentimmeret Ane Marie Grønning, som siden 1857 havde strejft om i følge med Hodde og var set sammen med ham den 23. juni ved den høj, hvor hans lig fandtes, og efter at hun var blevet anholdt, vedgik hun efter nogen nægten at have begået mordet og afgav i så henseende følgende forklaring: Forholdet mellem hende og Hodde var siden 1876 blevet værre og værre, da de begge drak og han oftere og oftere slog og truede hende; omtrent tre uger før mordet havde hun derfor forladt ham, men nogle dage efter traf de sammen igen, og da han var venlig imod hende, fulgtes hun atter med ham, skønt han snart igen slog hende og jævnligt truede med, at han ikke skulle spare liv eller blod i hende eller Anders Rasmussen, på hvem han var skinsyg.

Da de nu den 23. juni gik ad Dejbjerg til, gentog han sine trusler, mens han gik og sleb på en kniv og sagde navnlig, at når de kom til Røgind, hvor de ville tage ind og besøge Anders Rasmussen, skulle hun lave ålesuppe, og når de havde spist denne og drukket en pot brændevin, skulle både hun og Anders have en blodig ryg og få så meget med kniven, "at de ikke kunne hoste det af sig". Da de kom til en hedehøj, lagde de sig der, men Hodde var stadig så vred, at han skar tænder, vedblev med at slibe sin kniv og at tale om, at hverken hun eller Anders skulle komme "til at hoste i morgen", hvilken udtalelse hun opfattede som en bestemt viljetilkendegivelse om, at han, der altid gjorde, hvad han havde foresat sig, ville dræbe dem begge. Efter en halv times forløb faldt Hodde i søvn, og lidt efter også Ane Marie, der ikke havde turdet sove, så længe han var vågen. Kort efter vågnede hun dog igen og lå nu og tænkte over, hvorledes hun skulle blive Hodde kvit. Hun mente, at det, når hun ikke ville lade sig indlægge på en fattiggård, hvad hun ikke ville, ikke kunne hjælpe hende at forlade Hodde, der nok skulle vide at finde hende igen. Pludselig fik hun da den tanke at dræbe Hodde, og det forekom hende - der vil have bedt til Gud om at give sig råd - at der ikke var anden udvej for hende. Forinden hun greb til udførelsen, sad hun dog et kvarters tid og overvejede sagen, men da hun blev opmærksom på en hvid sten, der lå i nærheden, besluttede hun at bruge den som mordredskab. Hun lagde den derfor i en gammel pose, surrede den nogle gange rundt, for at stenen kunne ligge fast, og efter at have følt udvendig på Hoddes frakke, hvor hans hoved lå, tilføjede hun, der havde sat sig på hug, idet hun med begge hænder holdt om enden af posen med den deri værende sten, Hodde to slag i hovedet. Hodde vendte sig nu om, så han kom til at ligge på ryggen, men uden at give nogen lyd af sig, og hun gav ham nu et tredje slag i panden og derefter et slag på brystet; hun slog af al kraft, dels af frygt for, at Hodde ellers skulle rejse sig og gøre hende fortræd, dels for at gøre det af med

ham i en fart, at han ikke skulle pines, og hun antager, at han var død, inden han fik slaget i panden. Derpå tildækkede hun liget med lyngtørv, som hun tog fra en stak i nærheden, men hun traf dog, for at folk skulle blive opmærksomme på, at der lå et menneske, en flig af hans tøj frem foran tørvene. Efter endnu at være forbleven ved liget et kvarters tid og efter at have kysset dets højre knæ, idet hun bad Gud være hans sjæl nådig, forlod hun stedet og drev omkring indtil hun om aftenen kom til Anders Rasmussens hus. Ham fortalte hun, hvad hun havde gjort, idet hun vel samtidig pålagde ham ikke at omtale det, men hun har dog sagt, at hun, der vidste, at han ikke kunne tie med noget, for resten ikke havde noget imod, at han åbenbarede det skete, da hun efter drabet ingen ro havde på sig, før hun havde tilstået sin gerning, og følte, at hun ikke selv kunne gøre anmeldelse derom. Ved Viborg Overretsdømme er mordersken anset efter straffelovens § 190 med livsstraf.”

Tatere, rakkere og natmænd

Med reformationen og Martin Luthers forståelse om de to regimenter, det verdslige og det åndelige skiftede det sociale ansvar for de fattige og elendige til at være kongens og statens ansvar. Hidtil havde den katolske kirke i et vist omfang taget sig af de fattige og syge. Efter reformationen skulle der lovgives herom med pligt til at arbejde og pligt til at tilhøre en husstand. Men staten var slet ikke klar til at udfylde sin rolle, hvilket resulterede i, at der op gennem 1600- og 1700-tallet strejfedes horder af fattige om på Europas veje og i Danmark. Mange mennesker havde fået ødelagt deres tilværelse under krige, pest og hungersnød. De blev til et omstrejfende proletariat.

Rakkerstole i Dejbjerg kirke. I det nordøstlige område af kirkegården blev rakkere begravet. Her fik Casper Hodde også sit sidste hvilested. En mindesten er sat over fællesgravene. Foto: Elmo Flaskager, 2023

Der var egne i Danmark, hvor op mod ti procent førte et liv som omstrejfer og ernærede sig især ved tyveri og tiggeri. Flere var af fremmed herkomst, bl.a. sigøjnere og soldater, som havde deltaget i krige rundt i Europa – og ofte med koner og børn. Ud over tiggeri og

tyveri ernærede disse omstrejfere sig ved lidt daglejewarbejde, andre som natmænd eller rakkere, som udførte deres arbejde om natten med at tømme latriner, flå heste, kastrere husdyr, afhente selvdøde dyr til fremstilling af bl.a. benmel, sæbe, salpeter og foderstoffer.

Arbejdet var forbundet med store lugtscener, hvorfor disse natmænd var udstødt af det omgivende samfund og henvist til at leve og udføre deres arbejde afsondret fra andre mennesker. Frem til begyndelsen af 1900-tallet boede der på Dejbjerg Hede rakkere, natmænd og fattige tiggere, mange gik også under navnet kæltringer. Ordet tater er en betegnelse, som blev brugt både om en omstrejfende sigøjner og en, der ernærede sig som natmand, også ofte kaldet en rakker.

Kvembjerghuset

Nord for Skjern og et par kilometer ad Kvembjergevej lå engang Kvembjerghuset opført af en af de første rakkere på egnen. Huset var opført ved foden af et lyngklædt bakkeparti i skellet mellem de tre sogne, Skjern, Dejbjerg og Stauning, hvorfra der var en forrygende udsigt ned over Skjern og Stauning i vest. Huset var kendt som stamhus for landets største koloni af rakkere, Kvembjergrakkerne, og huset blev tillige et samlingspunkt for omstrejfende rakkere. Den første rakker indgik en akkord med områdets bønder om at gøre natarbejde, men den blev ophævet i 1830, idet områdets bønder selv valgte at udføre natarbejde. Herefter havde Kvembjergrakkerne vanskeligt ved at brødføde sig selv og måtte ofte bede om fattighjælp, og så "ynglede [disse folk ...] i foruroligende grad" skriver H.P. Hansen. De tre sogne kæmpede en forgæves kamp for at slippe for de byrder, som efterkommerne af kvembjergrakkerne belastede sognenes budgetter med. For hvilket sogn skulle yde fattighjælp til rakkerne og deres mange børn, der var blevet født i huset? Efter lange forhandlinger besluttede amtet den 29. maj 1827, at da huset lå i tresogneskellet, skulle de tre sogne deles om udgifterne. Herom var Stauning uenig og argumenterede for, at man naturligvis ikke skulle yde bidrag til Kvembjergfolkenes efterkommere, da husets sovekammer lå i Dejbjergs og Skjerns sogne, hvor det måtte formodes, at børnene blev født og ikke i laden og indgangen i den anden ende af huset, der lå i Stauning Sogn. Den 7. december 1827 blev der fremlagt en ny amtsresolution, at "de i Qvembjerghus hjemmehørende til offentlig Understøttelse trængende Personer alene bør forsørges af Skjern og Dejbjerg Fattigdistricter, da bemeldte Hus ligger i Skællet mellem Skjern og Deiberg Sogne." Men selv om præsten, N.T. Nielsen, som var formand for fattigkommissionen, ikke opgav ævred i forsøget på at få Stauning Sogn med til at bære udgifterne, så forblev ordningen uændret. Skjern og Dejbjerg blev derefter enige om at fordele deres fællesfattige på en tilfredsstillende måde. Men da fattigkassens udgifter blev ved med at stige, måtte der gribes til handling, hvorfor de to sogne i 1837 tilbød at købe Kvembjerghuset. Trods en ublu pris på 220 rigsdaler til rakker Niels Jensen, der var blevet alene efter sin kones død, valgte de to sognes fattigkommission at købet Kvembjerghuset til nedrivning for dermed at sætte en stoppe for "natmandsuvæsenet". Der gik alligevel næsten 100 år, inden det sidste rakkerhus blev revet ned, rakkerhuset i Bjørnemosen, som blev revet ned i 1935.

Niels Clemmensen og Johanne Nielsdatter

Der findes flere historier om de første rakkere. En af de mest sandsynlige historier er fra sidste halvdel af 1600-tallet og handler om en ung mand, Niels Clemmensen, som undslap soldatertjenesten ved at hjælpe med at flå en hest, en helmus. Hermed var han betragtet som uren, en rakker, og blev derfor ubrugelig som soldat. Niels' kone var død, og sammen med sine to sønner strejfedes han nu omkring og gjorde rakkerarbejde for folk i de tre sogne, Skjern, Stauning og Dejbjerg. Han blev efterhånden en kendt og stabil rakker, som de tre sogne gerne ville beholde. Der blev indgået en akkord med Niels om, at han fremover skulle udføre alt deres rakkerarbejde på betingelse af, at han måtte bygge et hus på skellet mellem de tre sogne. For sognene var ordningen langt at foretrække frem for at have rakkerarbejde udført af omstrejferne.

Niels var stærk og handlekraftig, og folk var tilfredse med ham. Men han manglede en kone for sig og sine to drenge på seks og otte år. En dag mødte han en pige, som var ude at plukke lyng. Niels hjalp hende. Ja, det blev til mere end det, for en dag, de sad og spiste, "forkyndte" han hende, at hun var "tyk ved ham", og han ønskede at ægte hende. Pigen sagde straks ja, men græd samtidig, for nu vidste hun, at hun var en foragtet rakker. De blev viet, og hun var ham behjælpelig og lærte børnene det bedste, hun kunne. Om historien har rod i virkeligheden, stiller H.P. Hansen sig lidt tvivlende overfor, men siger samtidig, at "i hovedtrækket passer historien om Niels vel nok." Pigen hedder Johanne Nielsdatter, og der kom flere børn til, i alt tre piger og tre drenge, men i 1745 levede kun to af dem, Anne og Jens Nielsen.

Jens Nielsen (Jens Rakker) og Anne Marie Joensdatter

Jens blev viet omkring 1707 til Anne Marie Joensdatter, hvis far også var rakker. De boede hos Jens Nielsens forældre i Kvembjerghuset, og ved faderens død overtog Jens natmandsarbejdet. Men nu sker der en justitssag, som udelukker Jens Nielsen fra kirkens sakramenter. Sognepræsten i Dejbjerg fortæller, at Jens er sin hustru utro. Han har i "løsagtighed" været sammen med en anden kvinde, hvorfor hans hustru har forladt ham. Jens bliver bortdømt fra Dejbjerg kirkes sakramenter, men lover straks bod og bedring og angrer over for den fremmede kvinde. Han bliver taget til nåde, og hans kone søgte samkvem med Jens igen. Historie slutter med, at familien Anne Marie og Jens Nielsen forlader Kvembjerghuset og slår sig senere ned i Aulum og senere i Hodsager Sogn.

Jørgen Christensen (Jørgen Rakker) og kone, der måske er datter af Niels Clemmensen

Kort tid efter, at Jens Nielsen havde forladt Kvembjerghuset, flytter en ny mand, Jørgen Christensen, ind i huset sammen med sin kone og overtager embedet som natmand og rakker. En historie fortæller, at han kom fra Outrup og havde der været bondekarl. Dengang var der et nært slægtskab mellem rakkerne i Outrup, Dejbjerg og Rind, og det er tænkeligt, at Jørgen Christensen har giftet sig med en datter fra Kvembjerg-rakkerne. Ifølge kirkebogen for Dejbjerg Sogn får de et barn døbt i både 1732, 1734 og 1737 samt en datter viet i 1749. I alt 19 børn fødte Jørgen Rakkers kone. Det fortælles om Jørgen Rakker, at han havde ord for at røve og slå folk ihjel. Herom skulle der sættes en stoppe, hvorfor en mand ved navn Terkild Old fra Skjern engang ved nattetide rejste forbi Kvembjerghus. Her stod han af sin hest og spurgte ind gennem vinduet til Jørgen Rakker om hjælp til at vise vej, idet han foregav at være faret vild. Jørgen Rakker stod op og viste ham ad en mosevej. Terkild, der havde kræfter som tre mand, anede uråd om den anviste

vej og greb Jørgen Rakker med sine kæmpe næver, om han kendte Terkild Old. Derefter var der intet i vejen med Jørgen Rakker.

Jens Kvembjerg og Mette Andersdatter

Den næste rakker i Kvembjerghuset er Jørgen Rakkers søn, Jens Jørgensen eller Jens Kvembjerg, født den 8. december 1734. Han skildres som en tjenstvillig, ærlig og flittig mand, men hans kone, Mette Andersdatter, der var en omløbende rakker, besad ikke denne egenskab. De fik rigtig mange børn, 19 siger traditionen, hvoraf 14 er fundet i kirkebøgerne. Et af børnene er Niels Jensen, som senere bliver ejer af Kvembjerghuset. Jens Kvembjerg ernærer sig ved at handle med heste om sommeren og få heste om vinteren. Men omkring 1795 drukner han i Vonå mellem Holmsland og Ringkøbing.

Anders Christian Andersen og Mette Andersdatter

Hans enke gifter sig igen i 1803 med Anders Christian Andersen fra vistnok Rind Sogn. I 1810 dør Mette Andersdatter og bliver begravet på Dejbjerg kirkegård.

Anders Christian Andersen og Christiane Jørgensdatter

Anders Christian Andersen gifter sig samme år med en ung pige, Christiane Jørgensdatter, fra Rind Sogn. Christiane føder en søn, Jørgen Christian Andersen den 31. juli 1811 og igen en søn den 29. marts 1813. Den sidste søn bliver kaldt op efter faderen, Anders Christian Andersen, som dør den 4. april 1813, 38 år gammel. I Dejbjerg Kirke bliver sønnen, Jørgen Christian Andersen gift med Mette Nielsdatter, som er født i Dejbjerg og døbt den 1. november 1807. Den 18. januar 1833 føder Mette en datter, Karen Kirstine Jørgensdatter i Kvembjerghus. I 1834 bor de i Vognbjerg, og i 1835 bliver Jørgen Christian s oldat i København. Her dør han.

Niels Jensen Kvembjerg og Christiane Jørgensdatter

Niels Jensen gifter sig med enken efter Anders Christian, Christiane Jørgensdatter, og ved folketællingen i 1834 står han opført som husmand og glarmester. Hans hustru, Christiane Jørgensdatter er 47 år og følgende børn bor hjemme: Jens Nielsen, 17 år, Mette Nielsdatter, 15 år, og Mette Kirstine Nielsdatter, 13 år. Men den 18. februar 1837 dør Christiane 50 år gammel og bliver begravet i Dejbjerg. Samme år tilbyder sognene Dejbjerg og Skjern at købe Kvembjerghuset. Niels Kvembjerg forlanger 220 rigsdaler. Trods en ublu pris køber de to sognes fattigkommission huset til nedrivning for dermed at sætte en stoppe for "natmandsuvæsenet". Niels Kvembjerg, der nu er uden hustru og bolig, køber i 1837 andel i et hus ved Bjerregaard i nærheden af Gjellerup og bosætter sig der. Men i maj 1838 tager han ophold i Øse sogn og besvangrer Mette Nielsdatter, enken efter Jørgen Christian Andersen, der som nævnt ovenfor døde som soldat i København og var søn af Christiane Jørgensdatter.

Mette Nielsdatter føder tvillinger den 24. maj 1839, Jørgen Christian Nielsen og Niels Christian Nielsen. De bliver døbt i Skjern Kirke den 2. juni 1839. Sammen med Mettes seksårige datter, Karen Kirstine Jørgensdatter, bliver tvillingerne "bortliciteret". Niels Kvembjerg ønsker at gifte sig med Mette Nielsdatter og ansøger den 6. marts 1839 kongen om tilladelse hertil. Men forinden afæskes fattigvæsenet i Dejbjerg en erklæring. Provst Hübertz i Gjellerup nægter at vie dem grundet uregelmæssigheder i attesterne, og under en tyverisag i 1840 fortæller Niels Kvembjerg om sin fortid, at han havde boet hjemme hos sine forældre i Kvembjerg og derefter tjent 10 år på Skindbjerg og blev da

konfirmeret i Dejbjerg. Derefter havde han arbejdet forskellige steder, indtil han blev gift med Christiane Jørgensdatter og flyttede ind i Kvembjerghus, hvor de boede de næste 23 år, indtil huset blev solgt til nedrivning. Niels Kvembjerg fortæller, at han aldrig før har været straffet, og han beskrives som middel af højde og stærk af bygning. En tid sad han i arresten ved Skjern Bro, og en nægtelse af vielse med Mette Nielsdatter havde tilsyneladende gjort ham til en knækket mand. Han melder sig hos fattigvæsenet, men den smule understøttelse, han modtager, drikker han op, hvorfor han tager konsekvensen og hænger sig i et hus i Skjern den 18. oktober 1841, 59 år gammel. Kirkebogen over Skjern Sogn noterer: "Hængt sig". Hvorfor ender hans liv så tragisk?

Rakkerhuset i Bjørnemosen blev revet i 1935, da huset ikke havde været beboet siden 1932. I 1933 havde Folketinget vedtaget Steinckes Socialreform, hvormed rakkerne omsider blev almindelige medlemmer af samfundet med ret til hjælp, og ikke mere kunne stemples som et udstødt folk. Skjern-Egvad Museum genopførte rakkerhuset i 1990'erne.

Her lå Kvembjerghus indtil 1837. Tresognsskelsten. Foto: Fotografer ukendte.

En tragisk historie om Else Marie Abrahamsen

Else Marie var født i 1830 i Nørre Omme, men hendes fødsel er også indført i Stauning kirkebog, idet moderen, Abalone Christoffersdatter, var født i Stauning, og dermed var det Stauning, som skulle forsørge hende. Som far til barnet opgav hun en rakker, der hed Abraham Johansen. De hørte begge til "Varde rakkerne". Else Marie fik sin opvækst i Stauning og blev en af de sidste rakkere, for efter 1835 blev det bestemt, at rakkerbørn skulle gå i skole, hvor moderen var født. Derfor havde Else Marie gået i Stavning skole og lært at læse og skrive. Børn, der havde gået i skole, klarede sig bedre i samfundet. Nogle blev gift og blev på den måde en del af samfundet.

Ifm. folketællingen i 1834 (opslag 15) opholder hun sig som fireårig i fattighuset sammen med to andre kvinder på henholdsvis 53 og 87 år. Ved FT. i 1840 (opslag 14) er hun placeret af fattigvæsenet hos gårdmandsenken, Christiane Christensdatter i Mejlby, og ved FT. 1845 (opslag 18) er hun hos tømmermand, Jens Jespersen i Østerby, stadig under fattigvæsenet.

Efter afsluttet skolegang ernærede Else Marie sig som tjenestepige i bl.a. Aulum og Dejbjerg. Men som 20-årig blev hun tjenestepige på gården St. Skråstrup i Nr. Omme. Her fik hun en dreng uden for ægteskab. Han fik navnet Jens Clausen, og som barnefader udlagde hun en gårdmand i Aulum. I 1853 fødte hun i Toft i Brejning en pige, som døde efter en måned. En mand fra Brejning var udlagt som barnefader. I 1855 fik hun sit tredje barn, en dreng, som fik navnet Niels Kristian. Far til barnet var en karl fra Ølstrup. Efter yderligere tre år fik hun som tjenestepige i Sdr. Lem sit fjerde barn, en pige, der fik navnet Wilhelmine. Faderen var fra Kyvling vest for Tarm.

Det var dengang stadig ulovligt at have samleje uden for ægteskabet, og den 20. oktober 1858 blev hun idømt syv dages fængsel på vand og brød for at have født tre børn med tre forskellige mænd. Det barn, som døde, blev ikke medregnet.

I 1859 var hun så kommet i huset uden løn, men med kost og logi, hos aftægtsmand Jens Madsen i Brejning. Her blev hun gravid for femte gang. Denne fødsel blev omtalt i retsprotokollen for Bølling & Nr. Horne Herreder og fylder omkring 65 sider i tugthus- og retsprotokoller. Et kort resumé er gengivet nedenfor:

Fra Bølling & Nørre Horne Herreders Domprotokol, 1858-1871, opslag 125, side 123, den 21. januar 1862, kan man læse om arrestanten, Else Marie Abrahamsen, som i en periode sad i arresten i Skjern Birk, dernæst i Viborg Tugthus, for derefter den 22. december 1865 at blive overført til Kvindefængslet på Christianshavn, hvor hun døde som straffefange i 1870, kun 40 år gammel:

Else Marie Abrahamsen var 31 år gammel og opholdt sig hos enkemand, Jens Madsen i Rudmose i Brejning, hvor hun havde været husholderske i tre år. Den 23. oktober 1861 havde hun født et barn i dølgsmål og ved kvælning taget livet af det straks efter fødslen. Hun havde netop lavet middagsmad til Jens Madsen, da hun fik veer og måtte lægge sig i sin seng i samme stue, som Jens Madsen sad og spiste. Fødslen tog en halv time, men da havde Jens Madsen forladt stuen. Herefter havde hun ladet barnet ligge i sengen indtil næste dag, hvor hun gravede liget ned i laden.

Ved forhøret kom det frem, at hun tidligere havde født tre børn med tre forskellige mandspersoner, og for disse forhold var hun blevet straffet med syv dages fængsel på vand og brød. Ved forhøret forklarede Else Marie, at hun af sogneforstanderen i Brejning, Chr. Iversen fra Nr. Omme, var blevet truet med, at såfremt hun fik flere børn, skulle han nok sørge for, at hun kom i tugthuset. Dette udsagn måtte Chr. Iversen i retten vedgå at have sagt. Og da Else Marie så igen var blevet gravid og stadig ikke var i ægteskab, så hun pga. sin store armod ingen anden udvej end at kvæle barnet.

Trods hendes forklaringer idømte retten hende, at hun skulle "miste sin hals og hendes hoved sættes på en stage" – en dom, som dog blev ændret til livstid. I modsætning til andre sager var der fire medunderskrivere ved dommen. Ud over herredsfoged Ole Lund (1852 til 1870) var underskriverne Hans Ebbesen, Chr. Christensen, Hans Christian Christensen og Mourids Andersen, alle fra Skjern. Else Marie Abrahamsen døde den 28. maj 1870.

Epilog

Hendes liv er et billede på de stakkels ulykkelige kvinder, der blev misbrugt, nedværdiget og set som letsindige, der selv var skyld i deres ulykke. Selv om deres graviditeter ikke skete frivilligt, var de skyldige og dømt på forhånd. Mændene blev ikke dømt.

Elsie Marie Abrahamsen var en af de sidste rakkere. To af hendes børn overlevede hende. Den ældste, Jens Clausen, blev gårdmand og ikke regnet for rakker. Den anden, Wilhelmine, var en af de dygtigste elever i Nr. Omme skole. Hun blev gift og slap også for betegnelsen rakker. Efterhånden uddøde rakkerne/taterne, som oprindelig var en blanding af sigøjnere og nordiske folk. I henved tre hundrede år havde de draget rundt og levet fortrinsvis på den jyske hede.

Kilde

Wikipedia og Historisk Atlas

Hardsyssel Årbog 2023

Skjern Årbog 1952, 1979, 1983

Lokalarkivet i Ørnhøj, januar 2010

Benny Boysen: Søren Hampens saga

Kirsten Borger, Trollderuterne.dk

Fjends Egnshistoriske Forening, foråret 2007

H.P. Jensen: Dejbjerg. Fra Dejbjerg by og sogn

Ludvig Mylius Erichsen: Den jyske hede før og nu

Viborg Stifts Folkeblad lørdag den 16. december 1882

H.P. Hansen: Natmandsfolk og kæltringer, bind 1 og 2.

Grethe Ilsøe: Bur (slægtsbibliotek.dk)

I tugt- og forbedringshus. Kvindelige straffefanger 1871-1885.